

اشاره

برنامه‌ریزی درسی مشتمل بر نظام‌های متعدد و متنوع است. در این مقاله، نظام‌های متمرکز، غیرمتمرکز و نظام مدرسه‌محور معرفی و ویژگی‌های هر یک بر شمرده می‌شود.

کلیدواژه‌ها

برنامه‌ریزی متمرکز، برنامه‌ریزی غیرمتمرکز، برنامه‌ریزی مدرسه‌محور.

ب) معایب

۱. عدم توجه به نیازهای منطقه‌ای
۲. عدم مشارکت استفاده‌کنندگان
۳. کمتر فراهم شدن زمینه‌های شکوفایی استعدادها
۴. قابلیت انعطاف‌پذیری به میزان کم

برنامه‌ریزی غیرمتمرکز

برنامه‌ریزی غیرمتمرکز به آن نوع برنامه‌هایی اطلاق می‌شود که اکثر افراد استفاده‌کننده، در روند طراحی و تدوین آن‌ها شرکت دارند در این نوع نظام، تصمیم‌ها در پایین‌ترین سطح، یعنی در سطح کلاس و مدرسه اتخاذ و در سطوح بالا کامل می‌شود.

الف) محاسن

۱. مشارکت استفاده‌کنندگان
۲. شکوفایی استعدادها

نظام‌های برنامه‌ریزی

برنامه‌ریزی متمرکز

برنامه‌ریزی متمرکز به آن نوع برنامه‌ریزی‌هایی اطلاق می‌شود که یک

گروه مشخص و متخصص بر موضوع، برای افراد تحت آموزش، تهیه و تنظیم و در این نظام، به برنامه‌های آموزشی و درسی مدارس هر کشور، به‌خصوص در سطوح ابتدایی و راهنمایی و متوسطه، به صورت متحدالشکل تهیه و تنظیم و برای اجرا به مدرسه‌ها ابلاغ می‌شود.

الف) محاسن

۱. هماهنگی فعالیت‌ها
۲. تقسیم عادلانه اعتبارات مالی و نظارت بر آن‌ها
۳. اعمال بهتر نظم و مقررات
۴. تصمیم‌گیری سریع
۵. صرفه‌جویی در هزینه‌ها

۳. توجه به نیازهای ملی و منطقه‌ای
۴. ارتباط آسان میان مجریان برنامه آموزشی

ب) معایب

۱. مشکل بودن تصمیم‌گیری؛ چون اختلاف نظر زیاد بروز می‌کند
۲. ضعف در هماهنگی
۳. امکان اندک نظارت مالی
۴. سختی کنترل نظم و مقررات

برنامه‌داری مدرسه محور

برنامه‌داری مدرسه محور به این معناست که مدارس برنامه‌ریزی درسی را بر اساس فلسفه تربیتی خود تهیه و تنظیم و تدوین می‌کنند. نکته قابل توجه این است که لازم است به معنای محدود و گسترده این نظام برنامه‌ریزی به دقت توجه شود.

معنای محدود برنامه‌ریزی درسی مدرسه محور

در این معنا برنامه‌ریزی درسی محور را می‌توان به عنوان سلسله‌ای از تقسیمات مستقل به منظور اجرای نتایج یک برنامه درسی از قبل آماده شده تعریف کرد که توسط مدیر و کارکنان مدرسه برنامه‌ریزی و اجرا می‌شود. به عبارت دیگر، نقش مدرسه به برنامه‌ریزی برای اجرای مطلوب برنامه‌ای از قبل تهیه شده محدود می‌شود.

معنای گسترده برنامه‌ریزی درسی مدرسه محور

در این معنا، نقش مدرسه در برنامه‌ریزی درسی گسترده است. فعالیت‌های طرح‌ریزی، تدوین برنامه درسی، اجرا و ارزشیابی برنامه درسی، همه در مدرسه صورت می‌گیرد. در این نوع نظام برنامه‌ریزی، با در نظر گرفتن مهارت‌های یادگیری، حیطه‌های موضوعات درسی، مباحث قابل تلفیق، موضوعات درسی اجباری و اختیاری تعیین می‌شوند. در این نوع برنامه‌ریزی، نیازهای دانش‌آموزان هم در سازمان‌دهی عمودی و هم در سازمان‌دهی افقی برنامه درسی مورد توجه قرار می‌گیرند.

از اواخر دهه ۱۹۷۰ و اوایل دهه ۱۹۸۰، کارشناسان حیطه برنامه درسی به این امر گرایش پیدا کردند که معلمان و مدارس را نه به عنوان دریافت‌کننده محض برنامه درسی، بلکه به مثابه مشارکت‌کنندگان در فرایند تدوین برنامه درسی ملحوظ دارند. بدین ترتیب، برنامه‌ریزی درسی مدرسه محور به عنوان نظامی مکمل برای فعالیت‌های متمرکز تدوین برنامه درسی مشروعیت یافت.

ویژگی‌های برنامه‌داری مدرسه محور

الف) بر اساس فلسفه و یا مرام تربیتی که در خود مدرسه تدوین می‌شود، شکل می‌گیرند.

ب) نوعی از رفتارهای یادگیری را به اجرا می‌گذارند که با اهداف آموزشی و اصول تربیتی قید شده در مرام‌نامه متناسب‌اند.

ج) نوعی ساختار سازمانی دموکراتیک دارند که در برگیرنده زیرمجموعه‌های گوناگون تصمیم‌گیری است و می‌کوشند تا حد امکان تعداد بیشتری از کارکنان و غیرکارکنان از جمله والدین را در آنها شرکت دهند. د) نوعی محیط یادگیری را طراحی می‌کنند که با فلسفه تربیتی مدرسه منطبق است. این محیط یادگیری، در

درسی

در میان عواملی که
معلم را به اختیار
کردن برنامه‌ریزی
درسی مدرسه محور
تشویق می‌کند، یکی
نیز فرصت و امکانی
است که این نوع
برنامه‌ریزی در جهت
ارتقای شغلی و میل به
رشد فردی و خلاقیت
فراهم می‌کند.

برگیرنده مواد آموزشی، برنامه‌های اجرایی و روش‌های تدریس متناسب با اهداف است. (ه) به منظور نظارت بر فرایندهای تدریس و یادگیری و بهبود آن‌ها، نوعی نظام ارزشیابی داخلی را به اجرا می‌گذارند. بر طبق نظر هاريسون، در مدارس که برنامه‌ریزی درسی مدرسه محور دارند، تعاملی پویا بین زیر مجموعه‌های وظیفه و ساختار از این سو و بهره‌برداری از منابع و روابط انسانی از سوی دیگر برقرار است.

الف) مزایا

۱. مدرسه به محل کاری جذاب برای معلمان تبدیل می‌شود.
۲. ارتباطات در مدرسه سهل‌تر می‌شود.
۳. معلم از جایگاه والایی برخوردار می‌شود. به این خاطر که شرایط برای رشد شغلی او فراهم‌تر است.
۴. بهره‌برداری اثربخش از نظام برنامه‌ریزی درسی مدرسه محور، موجب ارتقا و توسعه کیفی تدریس می‌شود.
۵. معلمان با کار به صورت گروهی با فرسایش شغلی مقابله می‌کنند، به درجه بالایی از خود انگیختگی می‌رسند و به کار آموزشی علاقه‌مندتر می‌شوند.
۶. برنامه درسی قابل انعطاف است.
۷. دانش‌آموزان به موازات ملحوظ شدن نظراتشان در تهیه و تنظیم برنامه درسی، یادگیری را مرتبط با نیازهایشان خواهند یافت و به طور فعال در فرایند یادگیری مشارکت می‌کنند.
۸. در این نوع برنامه‌ریزی درسی، والدین علاقه‌مند نیز می‌توانند ادای سهم کنند.

معایب

۱. اصلی‌ترین کاستی این نظام، موضوع تأمین کیفیت است. شایستگی و توانایی تهیه‌کنندگان مواد آموزشی زیر سؤال است.
۲. ساعات کار و تلاش معلمان زیاد است. خستگی ناشی از کار زیاد، بر فعالیت‌های مرتبط با تدریس آنان اثر منفی داشته باشد.
۳. برنامه‌ریزی درسی مدرسه محور به شدت به ابتکارات مدرسه، منابع مالی و انسانی، و حمایت اجتماعی متکی است. و مدارس به لحاظ دست‌رسی به این منابع

متفاوت‌اند. از این رو، این نوع برنامه‌ریزی می‌تواند هدف ملی دست‌یابی به برابری آموزشی را به خطر بیندازد. ۴. نقل و انتقال کارکنان و کم‌توجهی به برنامه‌ریزی‌ها و عدم احساس مسئولیت‌های کاری، کیفیت آموزش را کم می‌کند. ۵. در این نوع برنامه‌ریزی، معیارهای حرفه‌ای خارجی جای خود را به کنترل داخلی و اجتماعی می‌دهند و در نتیجه گاهی کیفیت کار مدرسه را به مخاطره می‌اندازند.

به‌طور کلی برنامه‌ریزی درسی مدرسه محور:

۱. به کنترل منابع دانش و محتوای قابل انتقال توسط مدرسه بیشتر متمایل است.
۲. رهایی از اقتدار مرکزی که مدرسه را با مدارس مشابه دیگر مقایسه می‌کند و انتقال محتوای مشابه به‌طور یکسان را خواستار است، بیشتر می‌پسندد.
۳. به در نظر گرفتن نیازهای دانش‌آموزان و والدین در محدوده مدرسه بیشتر علاقه‌مند است.
- موفقیت‌های آینده نظام برنامه‌ریزی درسی محور، در گرو توجه خاص و بررسی و پژوهش بیشتر در موارد چهارگانه زیر است:
- الف) روش کردن وظایف معلمان در مدارس در فرایند تدوین برنامه درسی و تشخیص راه‌هایی مؤثر برای بهره‌گیری از خبرگی آن‌ها در مراحل تهیه تدوین و اجرای برنامه درسی.
- ب) قرار دادن رویکردها و مهارت‌های مرتبط با برنامه‌ریزی درسی مدرسه محور در برنامه‌های آموزشی پیش از خدمت و ضمن خدمت معلمان.
- ج) ایجاد شکل‌های تشریک مساعی بین فعالیت‌های معلمان در هیئت‌های حرفه‌ای برنامه‌ریزی درسی.
- د) مشخص کردن میزان و شرایط مشارکت دانش‌آموزان و والدین در برنامه‌ریزی مدرسه محور.

منابع

۱. پروند، محمدحسن (۱۳۷۴). مقدمات برنامه‌ریزی آموزشی. نشر دنیای پژوهش. تهران.
۲. طالب‌زاده، محسن. فتحی و اجارگاه، کوروش (۱۳۸۲). مباحث تخصصی برنامه‌ریزی درسی. نشر آریز تهران.
۳. فرجاد، محمدعلی (۱۳۷۴). اصول برنامه‌ریزی آموزشی و درسی. انتشارات الهام تهران.
۴. مهرمحمدی، محمود (۱۳۸۱). برنامه‌درسی (نظریه‌ها، رویکردها و چشم اندازه‌ها). انتشارات به نشر آستان قدس رضوی. مشهد مقدس.

